

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

SC och MÅ ./ riksåklagaren ang. narkotikabrott

(Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 16 februari 2016 i mål nr B 1266-15)

Högsta domstolen har förelagt mig att inkomma med svarsskrivelse. Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag tillstyrker dock att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet såvitt gäller frågorna om rubricering och påföljd.

Bakgrund

Tingsrättens dom

SC dömdes för ringa narkotikabrott i två fall, avseende innehav av 0,5 gram kokain i två fall, och för narkotikabrott i ett fall, avseende innehav av 0,71 gram kokain. Tingsrätten ansåg att brottens samlade straffvärde motsvarade fängelse i en månad. Eftersom det saknades särskild anledning att anta att SC kommer att göra sig skyldig till fortsatt brottslighet bestämde tingsrätten påföljden till villkorlig dom och 140 dagsböter.

MÅ dömdes för narkotikabrott, för att olovligen ha innehaft 0,73 gram kokain. Tingsrätten ansåg att brottets straffvärde motsvarade fängelse i 14 dagar. Eftersom det saknades särskild anledning att anta att MÅ kommer att göra sig skyldig till fortsatt brottslighet bestämde tingsrätten påföljden till villkorlig dom och 90 dagsböter.

Hovrättens dom

SC överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle bedöma narkotikabrottet som ringa narkotikabrott, ogilla åtalen i övrigt och under alla förhållanden lindra straffet.

MÅ överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle bedöma gärningen som ringa narkotikabrott och bestämma påföljden till ett lägre antal dagsböter.

Hovrätten fastställde tingsrättens dom i nu relevanta avseenden.

Hovrätten anförde bl.a. följande i fråga om rubricering.

Oaktat den praxisförändring som under senare år ägt rum avseende påföljdsbestämning i narkotikamål anser hovrätten att de skäl som Högsta domstolen sålunda anfört i sitt ställningstagande i 2008 års fall alltså är bärkraftiga. Intresset av att den relativa farlighetsbedömningen mellan olika preparat framstår som konsistent på alla nivåer väger alltså enligt hovrättens mening inte så tungt att det finns skäl att nu frångå den gräns mellan ringa brott och brott av normalgraden vid innehav av kokain för eget bruk som under lång tid tillämpats i rättspraxis.

Överklagandet

SC har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen ska rubricera narkotikabrottet som ringa narkotikabrott och att åtalen i övrigt ska ogillas. Hon har under alla omständigheter yrkat att hon ska dömas till ett lägre antal dagsböter för ringa narkotikabrott.

MÅ har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen ska döma honom för ringa narkotikabrott och bestämma påföljden till ett lägre antal dagsböter.

SC och MÅ har till grund för sina överklaganden anfört bl.a. följande. Hovrätten har gjort en felaktig bedömning avseende var gränsen mellan ringa brott och brott av normalgraden ska gå. Den relativa farlighetsbedömningen mellan olika preparat är i dag inte konsistent på alla nivåer. Dels har praxis när det gäller påföljd för narkotikabrott förändrats på ett avgörande sätt de senaste åren, bl.a. har gränsen mellan normalgraden och grovt brott avseende kokain förändrats, se NJA 2012 s. 70 och NJA 2012 s. 528, dels har kokainets renhetsgrad och därmed missbruksdosen förändrats avsevärt sedan 2008. Kokainets renhetsgrad har minskat avsevärt och bedömdes 2012 vara 27-30 % i Sverige. Även om 0,7 gram skulle anses motsvara sju missbruksdoser är det är det väldigt långt till de 50 missbruksdoser som bedömts vara gränsen till brott av normalgraden för ecstasy. Då kokain bedöms som fem gånger farligare än ecstasy hade det varit rimligare att gränsen gick vid tio missbruksdoser. Med hänsyn till den förändrade praxisen bör gränsen mellan ringa brott och brott av normalgraden vid innehav av kokain dras vid ett gram.

SC och MÅ har som skäl för prövningstillstånd anfört. Mot bakgrund av vad som ovan anförts är det av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet för att klargöra ovan preciserade frågeställningar. Det saknas, sedan den allmänt ändrade praxisen avseende narkotikabrott, prejudikat i Högsta domstolen avseende kokain på aktuell nivå.

Grunderna för min inställning

Jag har vid min beredning av ärendet hämtat in yttrande från Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum Stockholm, som inom

Åklagarmyndigheten ansvarar för rätts- och metodutveckling avseende frågor om narkotikabrott. Yttrandet med därtill hörande sju bilagor biläggs.

SC har överklagat målet också i skuldfrågan. Jag har på det material jag har haft anledning att ta del av inte någon annan uppfattning än att hovrättens dom är korrekt och att SC ska dömas för de åtalade gärningarna.

Något om kokain, dess farlighet och renhetsgrad

Kokain är ett centralstimulerande preparat som utvinns ur bladen från den sydamerikanska kokabusken. Kokain i basform är ett vitt pulver eller porösa bitar. Kokain förekommer oftast i form av saltet kokainhydroklorid, ett vitt pulver som består av salt av den rena kokainbasen och saltsyra. Kokain kan dras in genom näsan (snortas), sväljas, inhaleras, rökas eller injiceras. Kokain är mycket hastigt beroendeframkallande och enstaka rustillfällen kan initiera en beroendeprocess. Kokain är ett av få narkotikapreparat som människor och djur, om de har riklig tillgång till medlet, injicerar till döds. Abstinensreaktionerna kan bli psykologiskt ytterst plågsamma med depression och kraftlöshet m.m., men är sällan livshotande. Ruset kännetecknas av ökad vakenhet och förhöjd självkänsla, tankeflykt och snabba associationer samt sexuell stimulering. Ruset ger ibland aggressivt och destruktivt beteende som kan leda till våldsbrott. Missbruk av kokain kan få allvarliga psykiska och kroppsliga konsekvenser. Milda biverkningar är ökat blodtryck, ökad puls, vidgade pupiller, sömnlöshet och aptitbrist. Vanliga komplikationer är psykos, depressioner, epileptiska anfall och slemhinneskador. Kokain kan framkalla svåra psykoser med grav förföljelsemani samt orsaka livshotande förgiftningar vid vanligt missbruk. (Se bl.a. Åklagarmyndighetens RättsPM 2016:1 Narkotika – Preparatbeskrivning, s. 224 f. och Nationalencyklopedin på nätet, augusti 2016, Kerstin Tunving och Ola Thulin.)

I NJA 1983 s. 754 uppställde Högsta domstolen som en tillräcklig hållpunkt för den straffrättsliga bedömningen av kokains farlighet att kokain är att anse som något farligare än amfetamin. I NJA 2012 s. 528, p. 8 och 10, (den s.k. kokainhandelsdomen) hänvisar Högsta domstolen till slutsatsen i NJA 1983 s. 754 och anger att kokain måste bedömas vara farligare än amfetamin, varför kokain inte kan hänföras till samma kategori av preparat som amfetamin.

Med *missbruksdos*, eller missbrukardos, avses den dos som för en icke tillvand person framkallar ett märkbart rus i form av en tydlig förändring i sinnestillståndet. Missbruksdosens storlek är beroende av flera faktorer såsom koncentrationen av verksam substans och användarens personliga egenskaper. Det är därigenom förenat med betydande svårigheter att i det enskilda fallet ange vad som är en missbruksdos. Detta hindrar dock inte att det i rättstillämpningen måste göras vissa generella antaganden om vad en missbruksdos är. (Se NJA 2011 s. 357 p. 24 och NJA 2012 s. 510 p. 18-19.)

I NJA 1983 s. 754 anges att en ”normal” missbruksdos när det gäller kokain har uppgetts ligga mellan 25 och 150 mg vid intag genom snortning. I NJA 2012 s. 528 p. 7, den s.k. kokainhandelsdomen, har Högsta domstolen angett att man i rättspraxis i allmänhet har antagit att en normal missbruksdos kokain är knappt 0,1 gram.

Statens Kriminaltekniska Laboratorium, SKL, (nuvarande Nationellt Forensiskt Centrum, NFC) har i en rapport bl.a. analyserat halten kokain i beslagtagna kokainpartier. I rapporten visas resultat från två undersökningar under 2010. Enligt den ena undersökningen uppgår medianvärdet kokainhydroklorid till 23,6 % i kokainbeslag under 2010. Enligt en annan undersökning är medianvärdet 26 %. I den senare undersökningen konstateras en tydlig trend att halten kokain ökar vid beslagsmängder över 100 gram. (SKL Rapport 2011:02, se bil. 1.)

SKL/NFC rapporterar statistik gällande Sverige till European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). Av denna statistik framgår att medianhalten för kokain år 2011 var 25 %, år 2012 var 27 %, år 2013 var 29 % och år 2014 var 34 %. EMCDDA har ännu inte publicerat någon statistik för år 2015. (Uppgifter från EMCDDA, se bil. 2-4.)

I en rapport från NFC anges att som speciellt låg halt är halter lägre än 4 %, och som låg halt halter lägre än 7 %. Halter över 76 % anses som höga och halter över 88 % som speciellt höga. (NFC Internrapport Drogsektionen 2016:04, se bil. 5.)

Rubricering och straffmätning

Straffskalan för narkotikabrott av normalgraden enligt 1 § första stycket narkotikastrafflagen är fängelse i högst tre år. Om ett narkotikabrott enligt 1 § första stycket narkotikastrafflagen med hänsyn till arten och mängden narkotika samt övriga omständigheter är att anse som ringa, döms för ringa narkotikabrott till böter eller fängelse i högst sex månader¹.

Den straffskala som gäller för ringa brott är förbehållen i huvudsak gärningar som består i eget bruk eller innehav för eget bruk. Har narkotikan överlåtits eller innehafts i överlåtelsesyfte har domstolen bara ett begränsat utrymme för att bedöma gärningen som ringa brott (se prop. 1992/93:142 s. 17, NJA 2012 s. 849 och NJA 2013 s. 321).

När det gäller gränsdragningen mellan ringa narkotikabrott och narkotikabrott av normalgraden ska en samlad bedömning av omständigheterna göras; arten och mängden narkotika är dock i princip avgörande. I dylika fall sker

¹ Den 1 juli 2016 ändrades 2 § narkotikastrafflagen på så sätt att en särskild brottsbeteckning infördes för sådana narkotikabrott som är att bedöma som ringa – ringa narkotikabrott (prop. 2015/16:111, SFS 2016:488).

bedömningen i huvudsak efter schabloner. (Se bl.a. prop. 1992/93:142 s. 16 f., NJA 1993 s. 38, NJA 2012 s. 849, p. 6, NJA 2013 s. 321, p. 5, och NJA 2016 s. 279, p. 8).

I förarbetena till 1993 års ändringar i narkotikastrafflagen anges att om ett innehav avser heroin eller kokain måste de mycket farliga och vanebildande egenskaperna hos dessa preparat beaktas, varför utrymmet för att tillämpa det ringa brottet i dessa fall är ytterst litet. Ett sådant brott bör inte bedömas som ringa annat än vid enstaka innehav av en helt obetydligt mängd. (Prop. 1992/93:142 s. 17; se också NJA 1997 s. 193.)

I NJA 2008 s. 653 uttalade Högsta domstolen att den angivna gränsen mellan ringa brott och brott av normalgraden vid 0,6 gram kokain kunde framstå som mindre väl förenlig med intresset av att främja en generellt sammanhängande och konsekvent ordning för straffvärdebedömningen. Mot bakgrund av förarbetsuttalandena vid lagändringen år 1993 och Högsta domstolens tolkning av dessa i NJA 1997 s. 193 fann dock Högsta domstolen att övervägande skäl fick anses tala för att innehav av mer än 0,6 gram kokain som utgångspunkt inte är att bedöma som ringa brott. Innehav av 0,73 gram kokain bedömdes därför som brott av normalgraden.

I NJA 2012 s. 849, p. 6 och 10, anför Högsta domstolen att sort och mängd narkotika i princip bör vara avgörande för hur gränsen dras mellan ringa narkotikabrott och brott av normalgraden samt konstaterar Högsta domstolen att det vid innehav av 50 missbruksdoser amfetamin, mefedron och ecstasy finns en presumtion för att brottet ska bedömas vara av normalgraden. Därefter har Högsta domstolen slagit fast att gränsdragningen bör göras på motsvarande sätt när det gäller psilocybin, psilocin och LSD, vilka preparat i farlighets- och straffvärdehänseende bör jämföras med ecstasy och amfetamin (NJA 2016 s. 279).

I Studier rörande påföljdspraxis med mera anges att innehav av mer än 0,6 gram kokain rubriceras som narkotikabrott av normalgraden och motsvarar ett straffvärde om 0,5 månaders fängelse (Martin Borgeke, Catharina Månsson och Georg Sterzel, Studier rörande påföljdspraxis med mera, Elektronisk version 2015, s. 1030).

Enligt en år 2012 utarbetad tabell av Arbetsgruppen för narkotikapraaxis vid Hovrätten över Skåne och Blekinge går gränsen för brott av normalgraden även efter Högsta domstolens förändring av principerna för påföljdsbestämning vid 0,6 gram kokain (se bil. 6).

I Åklagarmyndighetens RättsPM 2012:7 Strafföreläggande i bötesmål – en sammanställning av tillämpade påföljder (uppdaterad i maj 2016), anges i bötestabellen avseende kokain att mängder upp till 0,6 gram ligger på

dagsbotsnivå och att mängder därutöver således i normalfallet ska bedömas som ett narkotikabrott av normalgraden.

Justitierådet Martin Borge har i en artikel i Svensk Juristtidning anmärkt att ovan nämnda tabeller respektive rättspromemoria för att vara konsistenta i fråga om bedömningen av preparatens relativa farlighet bör justeras beträffande bl.a. kokain. Borgeke konstaterar att enligt tabellerna erhålls ett straffvärde motsvarande fyra månaders fängelse vid innehav av 40 gram amfetamin, åtta gram kokain respektive fyra gram heroin samt anses kokain i denna del av tabellen vara fem gånger farligare än amfetamin och heroin tio gånger farligare än amfetamin. Borgeke noterar att gränsen mellan ringa brott och brott av normalgraden i tabellerna respektive promemorian anges vara fem gram för amfetamin, 0,6 gram för kokain och 0,05 gram för heroin samt att kokain i denna del av tabellen anses vara drygt åtta gånger farligare än amfetamin och heroin 100 gånger farligare än amfetamin. Med anledning av detta resonemang har Borgeke tagit fram en justerad, och utifrån bedömningen av preparatens relativa farlighet konsistent, tabell för straffvärde utifrån enbart narkotikans sort och mängd, vari anges att gränsen mellan ringa brott och normalgraden av brott bör dras vid ett gram kokain (tabell, se bil. 7). (Martin Borgeke, Påföljdsbestämning i narkotikamål, SvJT 2013 s. 64 f. Se också Martin Borgeke, Catharina Månsson och Georg Sterzel, Studier rörande påföljdspraxis med mera, Elektronisk version 2015, s. 1019.)

Min bedömning

Som framgår av ovan redovisade avgöranden av Högsta domstolen och praxissammanställningar tillmäts art och mängd narkotika avgörande betydelse när det gäller huruvida ett narkotikabrott ska rubriceras som narkotikabrott av normalgraden eller som ringa narkotikabrott. Någon generell ändring av bedömningen av kokainets farlighet har inte gjorts (se NJA 2012 s. 528). Enligt fast praxis dras gränsen för narkotikabrott av normalgraden vid innehav av mer än 0,6 gram kokain, vilket motsvarar ungefär sex missbruksdoser.

Av det material som Utvecklingscentrum Stockholm har inhämtat framgår att kokainets renhetsgrad har ökat något under senare år, varför skäl saknas att anta att en missbruksdos numera skulle uppgå till mer än 0,1 gram kokain.

Som Borgeke har påpekat i ovan nämnda artikel i Svensk Juristtidning är de riktvärden beträffande kokain som tillämpas av åklagare och domstolar inte helt matematiskt konsistenta i förhållande till andra preparat, bl.a. amfetamin och heroin, när det gäller gränsdragningen mellan brott av normalgraden och ringa narkotikabrott och narkotikabrott av normalgraden. Samtidigt vill jag understryka att kokain och heroin är två narkotikapreparat som särskilt lyfts fram i förarbetena till 2 § narkotikastrafflagen som så farliga och vanebildande att utrymmet för att i sådana fall tillämpa det ringa brottet bör vara ytterst litet; endast enstaka innehav av en helt obetydlig mängd kokain bör enligt

lagstiftaren bedömas som ringa narkotikabrott (prop. 1992/93:142 s. 17). Kokain och heroin kan därför sägas inta en särställning när det gäller gränsdragningen mellan narkotikabrott av normalgraden och ringa narkotikabrott. Mer än cirka sex missbruksdoser kokain kan enligt min uppfattning inte anses som en helt obetydlig mängd.

SC har olovligen och för eget bruk innehaft 0,71 gram kokain och MÅ har olovligen innehaft 0,73 gram kokain. Vid en samlad bedömning och särskilt med beaktande av narkotikans art och mängd ansluter jag mig till domstolarnas bedömning att gärningarna ska rubriceras som narkotikabrott av normalgraden.

Jag delar också domstolarnas bedömning när det gäller påföljdsval och straffmätning.

Hovrättens dom ska således stå fast.

Prövningstillstånd

Prejudikatdispens

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

I NJA 2008 s. 653 slog Högsta domstolen fast var gränsen mellan ringa narkotikabrott och narkotikabrott av normalgraden bör gå när det gäller kokain. Högsta domstolen har sedan den praxisförändring som inleddes genom den s.k. mefedrondomen, NJA 2011 s. 357, gett riktlinjer för vad som i allmänhet utgör ringa brott (se bl.a. NJA 2012 s. 650, NJA 2012 s. 849 och NJA 2013 s. 321). Högsta domstolen har vidare gett riktlinjer för gränsdragning mellan narkotikabrott av normalgraden och grovt narkotikabrott när det gäller sort och mängd beträffande bl.a. kokain (se bl.a. NJA 2012 s. 528). Högsta domstolen har dock inte under sedan praxisförändringen 2011 prövat var gränsen ska gå mellan ringa narkotikabrott och narkotikabrott av normalgraden när det gäller kokain. Även om praxis när det gäller gränsdragningen mot ringa brott sedan länge synes fast och den bristande konsistens som finns i de tillämpade tabellerna samt Åklagarmyndighetens rättspromemoria sannolikt har sin grund i ovan nämnda förarbetsuttalanden från 1993 kan, bl.a. mot bakgrund av de senaste årens kraftigt förändrade narkotikapraxis, gränsdragningsfrågan behöva belysas ånyo (se bl.a. Martin Borgeke, Påföljdsbestämning i narkotikamål, SvJT 2013 s. 64 f. Se också Martin Borgeke, Catharina Månsson och Georg

Sterzel, Studier rörande påföljdspraxis med mera, Elektronisk version 2015, s. 1019). Det är av stor praktisk betydelse var gränsen mellan ringa brott och brott av normalgraden ska gå, inte minst när det gäller om en bötespåföljd ska dömas ut eller om t.ex. skyddstillsyn kan aktualiseras. Frågan har också betydelse för åklagares möjlighet att besluta om strafföreläggande. Mål av liknande slag som det här aktuella är vanligt förekommande hos åklagare och i domstol. För främjande av en enhetlig och förutsebar praxis anser jag mot denna bakgrund att en prövning av överklagandet vore av vikt för ledning av rättstillämpningen.

Förutsatt att prövningstillståndet begränsas till frågorna om rubricering och påföljd innehåller målet inga bevisfrågor och är därför lämpligt för en prövning i Högsta domstolen.

Jag vill hänvisa till att Högsta domstolen den 13 juni 2016 har meddelat prövningstillstånd i ett mål som gäller val av påföljd för en person som dömts för bl.a. narkotikabrott bestående i olovligt innehav i överlåtelsesyfte av 0,34 gram heroin (Högsta domstolens mål B 5248-15).

Sammanfattningsvis tillstyrker jag prövningstillstånd såvitt gäller frågorna om rubricering och påföljd.

Se också min svarsskrivelse i Högsta domstolens mål B 5787-15. Jag vill hänvisa till 54 kap. 10 § andra stycket rättegångsbalken, enligt vilken Högsta domstolen om prövningstillstånd fordras i två eller flera likartade mål och Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i ett av dem, får meddela prövningstillstånd även i övriga mål. Av rättviseskäl kan prövningstillstånd meddelas i såväl detta mål som i mål B 5787-15, trots att det aktuella prejudikatintresset kan antas bli tillgodosett genom prövningen av ett av målen. Enligt min uppfattning bör prövningstillstånd meddelas i ett av målen samt bör frågan om prövningstillstånd i det andra målet förklaras vilande (jfr Högsta domstolens beslut den 3 november 2015 på dagboksbladet i mål B 4712-15).

Bevisuppgift

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Anders Perklev

Hedvig Trost

Kopia till:

Utvecklingscentrum Stockholm

Malmö åklagarkammare (AM-107234-14 respektive AM-107235-14)